

La llengua catalana als Ports. Una veritat incòmoda

Un dels elements estructurals de la idiosincràsia de qualsevol poble és la seua llengua. Les llengües parlades —també n'hi ha, recordem-ho, de signes— són molt més que mers sistemes de comunicació verbal destinats a permetre la transmissió d'informació entre individus. Cadascuna d'elles duu gravada l'empremta de la societat que les ha modelades al llarg dels segles, recollint així el llegat de generacions que hi han condensat la seua pròpia concepció de la realitat.

En essència, podem afirmar que les llengües són subproductes culturals de l'evolució humana. Més enllà de la seua funció comunicativa, el component socialitzador que els és inherent indueix cert grau d'autoidentificació entre els seus parlants, fet que les converteix en potencials vectors de transmissió d'una cosmovisió singular. No debades, el caràcter eminentment instintiu d'aquesta consciència col·lectiva primària ha esdevingut a l'era contemporània part essencial de l'imaginari nacionalista. Quan ens referim al nacionalisme solem oblidar, però, la seua manifestació més acabada, poderosa i —paradoxalment— invisible: el nacionalisme d'Estat. Sense tindre en compte la incidència dels seus postulats, entre els quals destaca l'aspiració a l'homogeneïtzació cultural de la comunitat política, resulta impossible d'entendre els esforços que alguns han dedicat —i continuen fent-ho— a tractar d'esborrar la nostra llengua del mapa. Aquesta circumstància, unida a les profundes transformacions que han experimentat les societats tardocapitalistes en les últimes dècades, configura el marc sociopolític dins el qual ha evolucionat el català als Ports.

Al començament del segle XXI la publicació *Ethnologue*, editada pel nord-americà Summer Institute of Linguistics, estimava en unes set mil les llengües que es parlaven al món. D'aquestes es calcula que la meitat hauran mort en finalitzar la centúria. La sociolingüística estableix dos fenòmens concomitants a la desaparició d'una llengua: la pèrdua quantitativa de parlants, d'una banda; i la degradació qualitativa de l'idioma, de l'altra. Pel que fa al primer punt, no falten estudis que detallen a manera de crònica necrològica la inexorable reculada en l'ús del català fins a límits que en comprometen la seua pervivència a mitjà termini. Tan sols cal parar l'orella per a prendre consciència que la llengua de Lulll avança cap a la residualitat a Castelló, resulta cada vegada més exòtica a Vinaròs i fins i tot a la nostra comarca tendeix a quedar desplaçada quan xiquets procedents de la capital omplen places i carrers els mesos d'estiu.

La interrupció de la transmissió intergeneracional a penes ha tingut incidència als Ports, on s'ha limitat a un nombre testimonial de casos. No podem dir el mateix respecte de la variable qualitativa, que sí que s'ha vist particularment afectada des de l'inici del nou mil·lenni. Sense anar més lluny, al lector no li costarà gens d'identificar multitud de paraules que han acabat suplantades pels seus equivalents en castellà, expressions patrimonials que han caigut en l'oblit o el fortíssim contrast que s'adverteix entre la sonoritat de les converses de la gent gran i les de la xicalla.

Si bé és cert que l'escolarització en llengua vernacla ha permés una relativa depuració del lèxic, faltaria espai ací per a enumerar la inacabable tirallonga de castellanismes que continuem sumant al nostre vocabulari diari. A tall d'exemple, és habitual sentir **tarde*, **cubo*, **aborrar*, **alquilar*, **palo* o **bolsillo*, en lloc dels genuïns *vesprada*, *poal*/*galleda*, *estalviar*, *llogar*, *bastó* o **borxaca*. La proscripció normativa d'aquest últim mot evidencia un dels efectes col·laterals de l'extensió de la llengua estàndard: l'associació entre no-normativitat i incorrecció, un error que va en detriment de l'ús, en àmbits col·loquials, de formes autòctones indispensables per a mantenir la personalitat de la parla en un context d'homogeneïtzació i artificiositat creixents. En aquesta línia, i atés que el model preponderant al sud del Sénia es basa en el valencià central, resulta imprescindible que seguim conjugant —també quan escrivim— la primera persona del present d'indicatiu amb la

terminació *-o* (*jo parlo*, en lloc de l'al·lòcton *jo parle*), pronunciant la tercera persona del present d'indicatiu amb el fonema /e/ (*ell parle*) i emmudint les *r* de les paraules agudes acabades en aquesta lletra o en *-rs* (*parlar*, *Herbers*).

L'empobriment del català dels Ports no se circumscriu, però, a la incorporació massiva de lèxic. La morfologia i la sintaxi, que representen la columna vertebral de tota llengua, també se n'estan ressentint darrerament. Sense ànim d'exhaustivitat, trobem com a exemple de l'impacte sobre la primera la substitució de l'adverbi *malament* pel seu homòleg castellà **mal*. Els casos d'interferència en la sintaxi són encara més sagnants, com així ho evidencia la popularització de la perífrasi **tinc que fer* en detriment de *he de fer*, a més d'altres fórmules reflexives de nova incorporació com **calla't* en comptes de *calla*, **vine-te'n* en lloc de *vine* o **m'he caigut* en substitució de *he caigut*. Quant als pronoms febles, està proliferant l'omissió de *en* (**dóna'm dos*, en comptes de *dóna-me'n dos*) i també s'aprecia, puntualment, el reemplaçament de *li* per **se* (**s'ho donaré*, en lloc de *li ho donaré*).

L'últim apartat de greuges correspon a la fonètica, que podríem definir-la com l'ànima de l'idioma. Es tracta aquest del capítol més recent d'interferència del castellà i, malauradament, també del més greu. En la generació de joves per davall dels quinze anys és ja majoritari el tancament de la *e /ɛ/* i la *o /ɔ/* obertes. Com a resultat, s'observa la indistinció entre el número que va després del sis (*el set*) i les ganes de beure (*la set*), o entre la peça de l'esquelet (*os*) i el mamífer de grans dimensions de la família Ursidae. També s'ha estés el ieisme, que fa que *Morella* i *Forcall* sonen **Moreia* i **Forcai*, així com l'ensordiment de la *s* sonora /z/, que iguala *casa* o llar a *caça* o activitat cinegètica. Per últim, cal no oblidar la substitució progressiva del fonema /ʃ/ per /s/, que transforma la *x* de *caixa* en una *s*.

La tendència descrita apunta a una nítida *galleguització* del català, un fenomen greu tant per la depauperació mateixa de l'idioma, sotmés a una lenta fagocitosi a mans del castellà, com per l'accentuació de l'autoodi de què en són víctima els parlants en un context de profunda diglòssia. Així mateix, posa de manifest la primacia d'un fenomen sovint ignorat a l'hora de garantir la perdurabilitat d'una llengua: la socialització. En la generació dels nostres avis el contacte amb el castellà es reduïa a una escolarització precària, a una exposició feble als mitjans de comunicació, a la mili en el cas dels barons i a interaccions esporàdiques amb personal de l'Administració i forasters. En les últimes dècades, però, el creixement exponencial del consum de productes audiovisuals, l'allargament de la formació acadèmica i l'increment de la mobilitat de curta —turisme, compres— i llarga durada —estudis, emigració, nova immigració— han multiplicat el nombre d'interaccions en llengua castellana. Això ha contrarestat els efectes positius que havia tingut per al català la seua despenalització legal —que no social— i la timorata normalització empresa des de la Transició. Tot plegat ha acabat soscant el paper preponderant del nucli familiar com a transmissor de competències i de patrons d'usos lingüístics.

El vocalista del desaparegut grup de folk valencià *Al Tall*, Vicent Torrent, solia mencionar durant els seus concerts als Ports que constituïem una «reserva», una mena de santuari cultural que permetia a aquells que venien de zones més beneïdes pel progrés retrobar-se amb unes essències suposadament incorruptes. Vicent Andrés Estellés va plasmar també aquesta visió idíl·lica de la comarca al seu *Document de Morella*: «De Sant Miquel a Sant Mateu sis portes, en dos tercets, amb cesura a la quarta, obren carrers de catalanes síl·labes». Romanticismes a banda, l'horitzó ombrívol que com a parlants d'una llengua minoritzada ens ofereix l'anomenada postmodernitat determina que cadascun de nosaltres haja d'assumir de manera indefugible la responsabilitat de vetlar per la preservació d'aquest tresor cultural que ens han llegat. Altrament, haurem de resignar-nos a veure'l definitivament relegat a la condició d'embolcall innocu de paquets vacacionals amb flaire etnogràfica.